

Från torpruin till levnadsöde.

I den cirkelverksamhet som Röstångabygdens kulturförening bedriver intresserar vi oss bland annat för de ödetorp som finns i vårt närområde. Sålunda har föreningens kulturlandskapsgrupp genomfört flera exkursioner till olika torpruiner. Bland annat har vi gjort en initial inventering av torp i Kvärk (se Röstångabygden 2010:2), ett uppföljande besök och också valt ut några torp för vidare studier. En erfarenhet vi fått inom gruppen är att det inte behöver förflyta särskilt lång tid förrän ett torp blir bortglömt och dess ruin inte längre berättar någon historia.

Intresset för torpväxter inom kulturlandskapsgruppen har varit en av drivkrafterna bakom intresset för gamla torp och under en vårutflykt till en torpruin i Röstångas närhet kunde vi där konstatera att flera typiska torpväxter (t.ex. gamla påskliljor och snödroppar) blommade. Så småningom uppdagades det för oss att dessa ruiner tillhörde det torp som Leif Persson (känd kulturprofil i Röstånga) vuxit upp i som barn. I en uppföljande exkursion ledd av Leif själv fick gruppen på plats ta del av en gripande historia om torpet (bägge utflykterna till detta torp finns beskrivna på föreningens hemsida, www.rbkultur.se). Leif kunde också

på plats visa upp en skiss över hur torpet med stor sannolikhet sett ut en gång i tiden. Genom dessa gynnsamma omständigheter kommer nu detta torp att få sin historia, sitt utseende och sin trädgårdsmiljö beskriven.

I de flesta fall är situationen dock inte lika gynnsam. Vi har stor kompetens i gruppen inom släktforskning och därför är sannolikheten stor att vi skall kunna lyfta fram och berätta om vilka som bott i ett torp vi valt ut i våra studier. Vi har dock konstaterat att undersökningens värde ökar dramatiskt om det finns någon dokumentation på hur torpet en gång sett ut. Där det alltså inte finns fotografier eller minnesteckningar eller ens muntlig beskrivning att luta sig mot krävs det utomordentlig kunskap och erfarenhet att utifrån torprester kunna utläsa torpets sannolika utseende. En sådan kunskap skulle ge gruppen inspiration och en starkare bas att stå på i det fortsatta arbetet med gamla torp i Röstångabygden.

För nästan exakt två år sedan berättade Birgitta och Erik Lilius om hur de med utgångspunkt från de rester som fanns kvar efter det att Pehr och Bengtas stenstuga så tragiskt hade brunnit ner i mitten på 1800-talet, med

"Efter ett långt dagsverke kommer Pehr hem till familj och lite värme i stenstugan vid Mjära Nabbe någon kväll vid mitten av 1800-talet" Teckning: Erik Lilius

stor kunskap och energi restaurerat stugan, men också genom detta arbete kunnat skapa en hel historia kring livet i stugan och de kringliggande markerna. Redan i våras beslutade kulturlanskapgruppen att på plats ta del av detta arbete och tillägna sig mer kunskap om vad som kan utläsas av lämningar efter gamla ödetorp.

Det var med stor spänning som gruppen närmade sig den plats på Mjära Nabbe vid Immeln där Pehr och Bengtas torp var beläget. Bilarna hade parkerats vid slutet av en slingrig skogsväg och nu vandrade vi genom en djup skog där marken var täckt av stora mossbevuxna stenblock, så tätt att det knappt finns plats för någon växtlighet mellan blocken. Det är lätt att förstå att det i gamla orostider kunde vara marker där de som kände trakten kunde hålla sig undan. Snart glesnade skogen och Immelns vattenyta trängde igenom och efter att ha passerat ett stengärde stod vi alldeles intill den restaurerade stenstugan. Vi blev nog lite till mans överraskade av att stugan hade det läge den hade med placering i norrläge. Efter en kort inspektion av stugans exteriör tog vi plats inne stugan och här berättade Birgitta och Erik om hela processen i restaureringsarbetet. Man började med att dokumentera ruinen, ta vara på föremål som lämnats kvar efter branden samt inhämta kunskap om utseende på andra

Där bland stenblock och stengärden i en norrsluttning ligger den restaurerade stenstugan. Foto: Stig Pettersson

jämförbara torp för att slutligen kunna fatta beslut om hur torpet sannolikt sett ut.

Som ett led i detta arbete mättes torpgrundens dimensioner upp (7x9 alnar innermått och med väggar av otuktad gråsten som är 1.5 alnar tjocka) och redan här uppstod tolkningsproblem då grundens mått inte exakt överensstämde med de för jämförbara stugor. Då det dock visade sig att höjden på den ursprungliga skorstenen kunde beräknas gav detta Birgitta och Erik avgörande information om takets typ, i detta fall ett ryggåstak täckt med näver och torv. Det berättades om hur ekar fälldes på plats och bilades för att passa på murarnas ytersidor och hur viktigt det var att ha kraftigt

virke i gavlarna som skulle bära hela takets tyngd. Vi fick nu en hel del byggnads-teknisk information om t.ex. val av träslag till de tre åsarna som skall bära upp taket, hur bräder sågades och hur allt fogades samman utan en enda spik. Men vi fick också höra vilket öde som kan drabba den som utan tillåtelse passerar den takbjälke som är närmast dörren. Birgitta och Erik hade kommit till slutsatsen att bakugnen sannolikt inte hörde till den ursprungliga stenmuren men tillkommit i samband med att Pehr byggde stugan (då troligen på en befintlig stenmur). I den sparsamma belysningen var det lätt att leva sig in i livet i den lilla stugan som rymde som mest 8 personer.

Här berättar Birgitta och Erik om hur stenstugan byggdes upp från grunden, om alla tekniska detaljer men också om livet i stugan. Foto: Stig Pettersson

Vi guidades sedan av Birgitta och Erik kring markerna som tillhörde torpet. Till källan som fortfarande ger fint vatten, via resterna av en gammal väg ner till ett stycke som säkert använts till odling (flera rösen i området) och slutligen ner till den södra stranden av Nabben. Nära stranden fanns också resterna av en terrasso-odling, avgränsad mot sjön med en hög och kraftig stenmur. Från denna odling leder en stig upp till uthusen, som ej hade eldhärjats och vars grunder var relativt intakta. Erik berättade här hur uthusen sannolikt sett ut med stallar för husdjur på undervåningen och med en överbyggnad för foder och förråd. I ena kanten intill fägatan som ledde ut till betesmarkerna i söder finns också ett bås för en ko.

Både i stenstugan och under matpausen bland uthusstengrunderna diskuterades livligt förutsättningarna för Pehr och Bengta. Med enkla verktyg byggdes husen upp och med enkla redskap bereddes jorden för sådd. På plats går det att föreställa sig livet i och kring torpet under alla årstider. Säkert var fisket i Immeln också ett viktigt tillskott till familjens kosthållning. Det gick lätt att föreställa sig arbetet med utgödsling, bärgande av den lilla skörd som fanns, arbete med djuren och hårt arbete med stengården och rensning av sten för odlingsytan men också arbetet och livet inne i stugan.

Besöket vid Mjära Nabbe och den restaurerade stenstugan gav oss en gedigen inblick i de livsvillkor som gällde för Pehr och Bengta i mitten

"Här är en uppsluppen stämning med pinnbröd, kryddiga korvar och kantareller som Stig och Mats plockade alldeles intill". Foto: Stig Pettersson

av 1800-talet och som nu kan utgöra en inspirationskälla i vårt fortsatta arbete. Vi förstår också hur viktigt det är att inte bara kunna tolka torprester och föreslå ett lokal- och tidstypiskt utseende på torpet men också, genom att studera kringliggande marker och tillhörande trädgårdar, kunna läsa in villkoren för de människor som bott i torpen. I Kulturföreningen har vi några spännande torp och en gårdsgrund under bearbetning och ytterligare objekt har ringats in. Den som känner intresse för att delta i detta inspirerande arbete skall ta kontakt med Röstångabygdens kulturförening.

Kulturlandskapsgruppen.

(För detaljerad läsning om restaureringen av stenstugan och om levnadsvillkoren för Pehr och Bengta hänvisas till Prästens ö och Mjära Nabbe av Birgitta och Erik Lilius).